

Szőke Richárd Rajmond

A Bihari Múzeum Évkönyve XXV.
Szerk.: Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2020. 168. p.

A Bihari Múzeum 1974-ben nyitotta meg kapuit látogatói előtt Berettyóújfaluban, és 1976 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal folyamatosan megjelentette évkönyvét. Teték ezt azzal a szándékkal az intézmény egykori munkatársai, hogy bemutassák a közgyűjteményben zajló gyűjtő és feldolgozó munkát, valamint naprakész információkat szolgáltatassanak a régió tudományos kutatásának eredményeiről. A múzeum jelenlegi kollégái is kötelességüknek érzik e hagyomány továbbvitelét napjainkban is, és a tények azt mutatják, szívesen fáradoznak a múltban megfogalmazott célok elérésén.

Csupán egy esztendő telt el a Bihari Múzeum előző évkönyvének megjelenése óta, és ismét egy újabb, immár a XXV. sorszámot viselő kötet látott napvilágot 2020-ban, mely az elmúlt évekhez hasonlóan önálló kiadványként jelent meg. 2017-ben jelentkezett utoljára összevont tanulmánygyűjteménnyel a bihari intézmény, azonban kiemelendő, hogy azóta minden évben új évkönyvvel tud előrukkolni. A jelen írásban ismertetett, hat munkát tartalmazó tanulmánykötet lefedi a régészetet, a történelmet, a néprajz, az irodalom és a muzeológia témaköreit.

Bocsi Zsófia a kötet első tanulmányában, a *Berettyóújfalu és környéke története az Árpád-korban* című munkájában nem kevesebbre vállalkozik, mint a Berettyóújfalu és közigazgatási határának területén egykor megtalálható települések bemutatására. A mai Berettyóújfalu és Berettyószentmárton területén a vizsgált korszakban négy település állt, Újfalu, a két Bolcs és Szentmárton, de a határterületen hajdanán megtalálható falvak ennél jóval nagyobb számban fordulnak elő. A szerző régészeti oldalról közelít a kutatáshoz, azonban felhívja a figyelmet az ilyen jellegű forráscsoport korlátoltságára, hiszen csak olyan helyekről származnak leletek, ahol folyt valamilyen földmunkával járó tevékenység. Ahol nem állnak rendelkezésre régészeti eredmények, ott az oklevelek és térképek szolgáltatottak információt, de akad olyan falu is, melyet nem említ írott forrás, mindössze határnevekből ismerhetjük. Minden valaha a vizsgált területen fekvő település esetében részletes leírást olvashatunk, olyan adalékokat is megmutatva, mint a helységek neveinek lehetséges eredete. „*Berettyóújfalutól Bakonszegig a Berettyó folyó mentén nagyon sűrűn követik egymást a falvak, mintha fel lennének fűzve a folyóra*” – állapítja meg Bocsi Zsófia, jelezvén, hogy olykor csak egy út választotta el a településeket egymástól. A dolgozat szerzője írásában részletesen kitér a Csonkatoronyként ismert herpályi monostortemplom feltárássának történetére.

Gulyás László Szabolcs *Berettyóújfalu története a 13–15. században* című publikációja részben átfedést mutat Bocsi Zsófia munkájával, hiszen közel ugyanazon településeket mutatja be, azonban szembetűnő különbség az eltérő időintervallumon kívül a felhasznált források jellege is. Gulyás főleg fennmaradt oklevelekre támaszkodik tanulmányában, melyekből kirajzolódnak a vizsgált térség birtokjogi állapotai. Az érintett falvak egységes leíráson keresztül kerülnek bemutatásra, először a helyek lokalizációjára kerül sor, amennyire az információk engedik, ezután az írásos források alapján mutatja be a településeket, kiegészítve a régészet ezen területre vonatkozó eredményeivel. Ezekből tudhatjuk meg az első említések időpontját, illetve adatokat kapunk a birtokos viszonyok változásáról,

különböző peres ügyekről. A szerző a bemutatott települések közül nagyobb jelentőséget tulajdonít az 1273-ban először említett Herpálnak, mely bár nem a legnagyobb lélekszámmal bírt a térségben, mégis több utcával, több kocsmával, malommal és templommal is rendelkezett, illetve a térségben több birtokot is szerző Rozgonyiak tudatos birtokfejlesztési koncepciójának középpontjában is ez a falu állt.

A Bihar vármegye műtétét javasol – Adalék az 1876. évi közegészségügyi törvény korai fogadtatásához című forrásközlésben Brigovác László azt az 1878-ban keletkezett előterjesztést és felterjesztést mutatja be, melyeket Bihar vármegye egészségügyi bizottsága indítványozott a kuruzslással szembeni szigorúbb fellépés érdekében. A szerző érdekes párhuzamra hívja fel a figyelmet, hiszen a korszakban egyre nagyobb számban bukkantak fel kuruzslással foglalkozók annak ellenére, hogy a törvényhatóság tudatosan szervezte az ellátást, fellépett a köztisztaság érdekében, az orvosok összehangoltan dolgoztak, megjelent az országos egészségügyet rendező törvény 1876-ban. E jelenséget a forrásközlő néhány, a térségben megtörtént esemény bemutatásával is alátámasztja. A közölt iratokban azt a felmerülő igényt láthatjuk, mely szerint érdemes lenne a törvényt úgy módosítani, hogy az ne tegyen különbséget az ingyenes vagy díjazásért cserébe történő kuruzsló tevékenység folytatása között. Azzal indokolják kérésüket, hogy egyrészt a díjazás elfogadásának bizonyítása akadályokba ütközhet, másrészt az egészségben történő károkozás független attól, hogy pénzért vagy ingyen csinálták. Továbbá nagyobb gondnak tartják a bizottság tagjai az egészségben, illetve az emberi életben okozott károkat, mint az anyagi vonatkozású veszteségeket. A törvényhatósági közgyűlés végül feliratban kérte a belügyminisztert, hogy az említett módosítások indítványozásával lépjen az országgyűlés elé.

Sándor Mária *Jakab Vilma levelesládájából II. – Adalékok Bihartorda két világháború közötti egyesületi életének és amatőr színjátszásának történetéhez nyomtatott meghívók alapján* című néprajzi forrásközlésével folytatja a Bihari Múzeum korábbi évkönyveiben indult sorozatot, hiszen ez már a negyedik írás a szerző tollából, mely Jakab Vilma, egy bihartordai házaszszony személyes irattárának egy szeletét dolgozza fel. Ez alkalommal 13 darab színelőadásokra és mulatságokra szóló nyomtatott meghívó kerül közlésre, ezen események szervezői nagyrészt bihartordai egyesületek voltak. Sándor Mária kellő alaposággal veszi górcső alá mind a meghívókat, mind a rendezvényeket, így kapunk információkat a szervezőkről, a nyomdákra, a meghívók grafikai megoldásairól, valamint a rendezvény helyszíneiről, időpontjairól, műsorairól, közreműködőkről és a belépőjegyekről. A vizsgált eseményeken előadott színművek a vígjáték, a bohózat és a parasztkomédia műfajaiból kerülnek ki főleg, olykor szavalatokkal, énekekkel színesítették programjaikat, de közös jellemző a műsorszámokban, hogy a szereplők, a fellépők a helyi lakosok közül kerültek ki. A szerző kiemelt jelentőséget tulajdonít az amatőr művészeti tevékenységet folytató önszerveződő egyesületeknek, amelyek Bihartordán is biztosították annak lehetőségét, hogy a publikációban tárgyalt kulturális események megvalósulhassanak.

Bakó Endre *„Megmaradni híven bihari legénynek” – Dutka Ákos és a szülőföld* című irodalomtörténeti írásában a nagyváradi születésű költő bihari hagyománytudatát megjelenítő verseit teszi a vizsgálat tárgyává. Dutka neve nem ismeretlen az irodalomtudomány számára, hiszen Juhász Gyulával és Babits Mihállyal együtt szervezték a *Holnap* című antológiát, valamint Adyval ápolta baráti viszonyt. Bakó lírai időutazásra invitálja az olvasót, így a számos versrészletet tartalmazó tanulmány a költő első, 1904-es szárnypróbálgatásaitól mutatja be Dutka útját egészen 1972-ben bekövetkezett haláláig, ezáltal válik könyv-

nyen nyomon követhetővé, hogy a szülőföld témája szinte végig jelen van a költő életében. A korszak nagyjainak véleményei sincsenek véka alá rejtve, Ady Endre, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád kritikáiba is rövid bepillantást nyerhetünk. Önálló monográfia, illetve egész munkásságát lefedő versgyűjtemény eddig nem jelent meg, de a dolgozat szerzője szükségét érzi e hiány pótlásának, továbbá Bakó hangsúlyozza, hogy Dutka Ákos bihariságát sorsélményként éli meg, ezért olyan bihari költőkkel lenne illendő együtt említeni, mint Nadányi Zoltán vagy Barsi Dénes.

A kötetet Török Péter múzeumvezető *Beszámoló a Bihari Múzeum 2019. évi tevékenységéről* című írása zárja, melyben több aspektusból is összegzésre kerül az intézmény 2019-ben folytatott működése. A személyi állománnyal kapcsolatban felmerülő kérdések ismertetése után a beszámolóból kiderül, hogy a múzeumnak pályázati források útján van lehetősége fejleszteni informatikai eszközkészletét, megújítani állandó kiállításait, megjelentetni új kiadványait. Annak ellenére, hogy *A Sárrét vízvilága* nevű néprajzi terem munkálatai befejeződtek, a látogatók előtt azonban még nem ismert ez a kiállítás az épület még zajló felújításának következtében. Megtudhatjuk, hogy a zárva tartás ellenére 21 rendezvény valósult meg a 2019-es esztendőben, ebből 14 volt a Bihari Múzeum saját szervezése, és az oktatási intézményekkel történő együttműködésnek köszönhetően számos tudományos-ismeretterjesztő előadást tartottak. A múzeumvezető fontosnak tartja az online térben való megjelenést, mely nélkülözhetetlen a 21. században való érvényesüléshez, e területen is pozitív irányú változások történtek, kiemelve a Berettyóújfalu Topotéka internetes portált, amely csak egy példája a berettyóújfalui közgyűjteményben zajló minőségi munkának.

Az évkönyv újra elérte célját, hiszen ismételten friss eredményeket kaphattunk a Biharral kapcsolatos aktuális kutatásokból, ezúttal is bepillantást nyerhettünk a közgyűjtemény zárt ajtóinak mögötti, ám mégis eseménydús munkájába. Ez a megjelenési formátum továbbra is megfelelő keretet biztosít a kutatóknak és a múzeumnak egyaránt, ezért is fontos időről időre a Bihari Múzeum évkönyvének megjelenése részint a diskurzusban résztvevők, részint a témával ismerkedők számára.